

تأثیر نفوذ فمینیسم و باورهای فمینیستی بر حجاب زنان در ایران

زینب آزادی کل کوشکی^۱

چکیده

از مسائل مهم مربوط به زنان چه از نظر موقعیت زنان در ایران و از نظر قالب نظریه‌های فمینیستی در بیست سال گذشته مورد توجه بوده است. لذا مسائل با اهمیتی که ذهن زن را در زمان‌های مختلف به خود مشغول کرده است، جایگاه فرودست او نسبت به مردان در ایران است که به اعتقاد برخی ریشه آن در تفاوت‌های فیزیولوژیک آن دو می‌باشد، به گونه‌ای که این تفاوت‌ها موجب برتری مردان نسبت به زنان شده است؛ بنابراین این پژوهش با هدف، تأثیر نفوذ فمینیسم و باورهای فمینیستی بر حجاب زنان در ایران می‌باشد. عمده‌ترین تأثیرات نفوذ فمینیسم و باورهای فمینیستی بر حجاب زنان شامل انکار مادری، خانواده تهی از مردانگی، تغییرات ساختاری در نهاد خانواده، افزایش طلاق، افزایش سن ازدواج، سقط‌جنین، فحشاء و قاچاق زنان، بی‌حجابی و نداشتن حیا و... می‌باشد. در نتیجه، لازمه‌ی برنامه‌ریزی‌های درست فرهنگی که در زمینه آموزش پایه اسلامی در زمینه‌ی وظیفه‌های زن به عنوان همسر و مادر، اشتغال، ریاست مرد و محدوده‌اش، لازمه‌ی حجاب و رعایت کردن آن در ایران پدیدار ساخته است. پژوهش حاضر، با روش توصیفی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای گردآوری شده است.

کلیدواژه: نفوذ، فمینیسم، باور، زن، ایران.

^۱ طلبه سطح دو، حوزه علمیه امام خامنه‌ای (ره)

از دیرباز در جوامع غربی باورهای اجتماعی اختلاف آوری درباره زنان بوده است که بیانگر ارزش و منزلت پایین زن در برابر مردان است؛ اما قسمتی از این باورها از مسیحیت و یهودیت گرفته شده است و اینکه در کتاب تورات وجود زن یک امر تلخ نسبت به مرگ در نظر گرفته شده است. در دعای روزانه یهودیان که خدا را شکر می‌کنند که آن‌ها را مرد آفریده است و یا در علم کلیسا و معبد که زنان را خادم مردان می‌دانند و مردان اربابان زنان می‌باشند و گاهی اوقات زنان را به عنوان برده قرار می‌دهند. در حال حاضر کشور ایران مهم‌ترین کشور شیعی است که سعی در پیاده کردن راهکارهایی در این زمینه کرده است ولی این امر تحت تأثیر عامل‌های زیادی از جمله ورود فرهنگ غرب به ویژه آثار نفوذ فمینیسم، وجود فرهنگ پدرسالاری سنتی و... است که باعث کم‌رنگ شدن آموزه‌های اسلامی شده است؛ در نتیجه وجود این عوامل ذکر شده در جامعه اسلامی، همچنان اندیشه اسلامی مبنی بر حفظ خانواده، اهمیت نقش مادری و همسری، رشد و پرورش زن در کنار حفاظت از حریم خانواده و... سرلوحه زن ایرانی قرار گرفته شده است که زن هنوز مهم‌ترین نقش خود را حفظ و حراست از کانون خانواده خویش می‌بیند؛ هم‌چنین در امر حجاب این امر بسیار کم‌رنگ شده که وجود عقیده‌های مذهبی در این زمینه باعث کاهش و لزوم فرهنگ‌سازی مناسب در این زمینه‌ها را نشان می‌دهد. در مورد موضوع پژوهش حاضر، بر اساس اطلاعات موجود تاکنون نگارشی به صورت مستقیم شکل نگرفته است؛ اما به لحاظ ارتباط موضوع مورد بحث، نگارش‌هایی صورت گرفته است. از جمله در مقاله: تأثیر جنبش‌های فمینیسم به تحول مفهوم خانواده، مؤلف: مریم غنی زاده و دیگران، ۱۴۰۰، در این مقاله، به تحلیل دو مفهوم فمینیسم و خانواده پرداخته و سپس رویکرد فمینیسم را نسبت به خانواده مورد بررسی قرار می‌دهد. در مقاله: فمینیسم و نوع نگاه به خانواده، مؤلف: اسماعیل چراغی و دیگران، ۱۳۸۶، در این مقاله، نگاهی به جایگاه خانواده در نگرشی فمینیستی و با تبیین اصول و مبانی آن مایه اندیشه فمینیستی را در رویکرد به خانواده آشکار می‌سازد. در مقاله: بررسی کیفی تأثیر فمینیسم رادیکال بر نقش زن در خانواده و مقایسه آن با تمهیدات اسلام (مطالعه موردی زنان شهر اصفهان)، مؤلف: حوریه ربانی اصفهانی و دیگران، ۱۳۹۴، در این مقاله سعی بر این شده است که آثار فمینیسم را در نهاد خانواده بررسی کند و از نقش زن به عنوان نقش اصلی خانواده که مورد حمله فمینیسم رادیکال قرار گرفته است پرداخته شده است. ولی در این مقاله حاضر سعی بر آن شده است تا ضمن پرداختن به مفاهیم کلیدی پژوهش، به تأثیر نفوذ فمینیسم و باورهای فمینیستی بر حجاب زنان در ایران در این جهت پرداخته شده است. بر این اساس ما در این پژوهش درصدد پاسخ به سؤالی هستیم که بیانگر و روشن‌کننده این تحقیق باشد از جمله:

۱- به تأثیر نفوذ فمینیسم و باورهای فمینیستی بر حجاب زنان در ایران چیست؟

۱- مفهوم شناسی

پیش از پرداختن به بحث‌های اصلی لازم است کلمات کلیدی و تأثیرگذار را که در این پژوهش مطرح است مورد بررسی لغوی و اصطلاحی قرار داده شود تا با روشن شدن مفاهیم آن‌ها، تبیین هرچه بیشتر بحث ممکن شود.

۱-۱- تأثیر

تأثیر در لغت به معنای نشان و نتیجه شیء بوده و جمع آن آثار است و در چندمعنا استعمال می‌شود:

۱. به معنی نتیجه و آن چیزی است که از چیزی به دست آید.
۲. به معنی نشانه و آن علامتی است که دلالت بر چیزی می‌کند.
۳. به معنی خبر است و بر سخنان گذشته دلالت دارد نه بر عمل آنان.
۴. آنچه در پی شیء بیاید که فقها آن را حکم گویند.^۱

تأثیر در اصطلاح عبارت است از آنچه از فاعل در منفعل گذارده و یا افاضه می‌شود. حکمت مترتبه بر هر چیز را اثر آن می‌نامند، معلول هر علتی را اثر آن گویند و غرض و غایت مترتب بر اشیاء را اثر آن‌ها نامند و کیفیتی که از فاعل مختار یا موجب در منفعل گذارده می‌شود اثر می‌گویند.^۲

لفظ تأثیر گاهی به چیزی که تحقق و فعلیت یافته است به اعتبار اینکه از چیز دیگر به وجود آمده، اطلاق می‌شود و از جهتی به معنی معلول به کار می‌رود. قانون اثر در نظر (تورندایک) عبارت است از این که پیروزی در عمل منجر به تکرار آن و ناکامی در عمل منجر به ترک آن می‌شود.

۱-۲- فمینیسم

این واژه با اندکی تغییر در تلفظ، در زبان‌های انگلیسی، فرانسوی و آلمانی به یک معنا به کار می‌رود و از ریشه Feminine که معادل Feminin در فرانسوی و آلمانی می‌باشد، اخذ شده است. این کلمه به معنای زن یا جنس مؤنث است که خود از ریشه‌ی لاتینی Femina گرفته شده است.

واژه‌ی فمینیست نخستین بار در ۱۷۸۱ در یک متن پزشکی به زبان فرانسه برای تشریح گونه‌ای وقفه در رشد اندام‌ها و خصایص جنسی بیماران مردی که تصور می‌شده است از خصوصیات زنانه یافتن تن خود رنج می‌برند، نوشته شده است.

^۱ جرجانی، میرسید شریف، التعریفات، ص ۹.

^۲ عبدالنبی، احمد نوری، دستور العلماء جامع‌العلوم فی اصطلاحات الفنون، ص ۳۰.

یک سال بعد یک نویسنده‌ی ضد فمینیست فرانسوی، این واژه را برای اشاره به زنانی که مردانه رفتار می‌کنند به کاربرد. گرچه در فرهنگ پزشکی، معنای فمینیسم، خصوصیات زنانه یافتن مردان بود، در اصطلاح سیاسی این واژه، ابتدا برای توضیح خصوصیات مردانه یافتن زنان به کار رفت، استفاده از این واژه تا دهه‌ی شصت و هفتاد میلادی، برای اشاره به تشکل‌های زنانه مرسوم نبود و کاربردی محدود در ارتباط با مسائل خاص و گروه‌هایی خاص داشت. صرفاً در همین اواخر است که استفاده از این واژه، برای تمامی گروه‌های مرتبط با مسئله‌ی حقوق زنان، متداول و فراگیر شده است.^۱

فمینیسم در اصطلاح؛ گاهی به جنبش‌های سازمان‌یافته برای احقاق حقوق زنان و گاه به نظریه‌ای که به برابری زن و مرد از جنبه‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و حقوقی معتقد است، معنا کرده‌اند.^۲

این جنبش زدودن تمام تفاوت‌های بیولوژیک و تعریف انسان و هر مقوله‌ی فرهنگی و اجتماعی بر پایه جنسیت است.^۳ فمینیسم در اصطلاح دو کاربرد در زبان انگلیسی دارد اولی این که جنبش برابری زن و مرد است و دومی جنبش آزادی زنان است^۴ که این دو کاربرد معنای نزدیک به هم دارند.

۱- جنبش برابری زن و مرد

این دیدگاه معتقد است که زنان باید در کنار مردان در جنبه‌های مختلفی از جمله؛ سیاسی، اجتماعی و اقتصادی فرصت‌های مساوی داشته باشند و به تمام زمینه‌ها و امکانات با مردان به صورت برابر دست پیدا کنند.

۲- جنبش آزادی زنان

این جنبش عبارت است از نهضتی که به دنبال نهادینه کردن باورهایی از جمله زنان با مردان برابری کامل دارند.^۵

۱-۳- باور

باور یا اعتقاد وضعیتی در ذهن است که با وجود آن فرد فکر می‌کند که چیزی درست است، بدون توجه به اینکه آیا شواهد تجربه‌ای یا دلایل عقلی و منطقی‌ای وجود دارد یا نه که با قطعیتی که بر حقایق مسلم دیگری مبتنی باشد، ثابت کند که آن چیز درست است.

^۱ روتلیج، فمینیسم و دانش‌های فمینیستی، ص ۶۷، ۱۳۸۸.

^۲ همان.

^۳ تقوی دهقانی، حسین، آسیب‌شناسی دینی فمینیسم، ص ۴۶، بی‌جا، ۱۳۸۱.

^۴ آریان پور کاشانی، منوچهر، فرهنگ پیش رو آریان پور، ج ۲، ص ۱۹۲۸، ۱۳۷۷.

^۵ آریان پور کاشانی، منوچهر، فرهنگ پیش رو آریان پور، ج ۲، ص ۱۹۲۸، ۱۳۷۷.

یکی دیگر از راه‌های تعریف باور، آن را به مثابه بازنمایی ذهنی از یک نگرش مثبت جهت‌گیری به سمت محتمل دانستن حقیقی بودن چیزی تعریف می‌کند.^۱

باور فرضیه‌ای است که توسط ذهن درست تلقی می‌شود و فرد برای اثبات آن‌ها به شواهد و رفتارهای مربوط متوسل می‌شود. بسیاری از تصمیم‌گیری‌ها و رفتارهای ما انسان‌ها، نشأت گرفته از باورهای ما هستند. اغلب باورهای مذهبی و جهان‌بینی فرد در سنین کودکی و در زمان شکل‌گیری هویت فردی رخ می‌دهد. باورها انواع مختلف دارند:

باورهای دینی^۲، باورهایی در زمینه احساس لیاقت و خوشبختی، باورهای مالی است. در معرفت‌شناسی، فیلسوفان از واژه «باور» برای اشاره به نگرش‌های شخصی مرتبط با ایده‌ها و مفاهیم درست یا غلط استفاده می‌کنند. با این حال، «باور» نیاز به درون‌نگری و احتیاط فعال ندارد.^۳

۱-۴-حجاب

حجاب در لغت به معنای پوشش و آنچه به وسیله آن، خود را می‌پوشانند و نیز حائل بین دو چیز آمده است. جمع حجاب به این معنا حجب است.^۴ در فرهنگ فارسی، حجاب به معنای نقاب و چادری است که زنان چهره و سر تا پای خود را با آن می‌پوشانند.^۵

«یکی از قوانین ربانی که در شرایع الهی عاملی برای رسیدن بشر به ویژه زن به کمال واقعی شمرده می‌شود قانون حجاب و پوشش مناسب است، موضوع جالب توجهی که به عنوان یکی از شعائر برجسته اسلام مورد مناقشه اصحاب فکر، عالمان دینی و همچنین شهروندان جامعه دینی قرار گرفته است و نیز بعد از رشد روز افزون پدیده بانوان محجبه در کشورهای غربی به یکی از چند مبحث مورد توجه مردمان مغرب زمین تبدیل شده تا جایی که جنبه‌های نظری و معرفتی در کنار جنبه‌های عملی و رفتاری آن مورد بررسی و دقت نظر دانشمندان و جامعه شناسان آن دیار قرار گرفته است.»

لذا زبان شناسان عرب برای حجاب دو معنای اصلی اشاره کرده‌اند:

۱_ حجاب به معنای مانع و حائل میان دو چیز است خواه آن دو چیز از امور مادی و اشیای محسوس باشند و یا از امور معنوی و غیر محسوس. حجب به معنای منع است و از همین رو به پوشش حجاب گفته می‌شود؛ زیرا

^۱ صدوق، اعتقادات شیعه، ص ۲۳۹، ۱۳۶۸ ه ق.

^۲ عبدلی، سجاد، روش تغییر باور، ۱۳۹۹.

^۳ همان.

^۴ ابن منظور، محمد، لسان العرب: ج ۳، ص ۵۰، ۱۳۶۰.

^۵ عمید، محمد، فرهنگ عمید: ص ۷۷۹، ۱۳۷۵.

۴-افزایش طلاق

«بالا رفتن مسأله طلاق به علت تغییرات اجتماعی به ویژه حاکم شدن فمینیسم بر جامعه زنان است.»^۱ در دهه ۱۹۹۰ ازدواج و طلاق از خرید و فروش خودرو آسان تر شده است این تحریکات و تغییرات اجتماعی آثار ویرانگری خود را به سرعت بر آمریکا و اروپا گذاشت به نحوی که این فروپاشی به وضع افتضاحی رسید.

۵-افزایش سن ازدواج

مسخره گرفتن ازدواج و مساوی بودن آن نوعی برده‌داری است.

روی آوردن در تأخیر انداختن ازدواج در مقابل رشد زیاد در شرکت کردن ازدواج و طلاق نشان‌دهنده این است که تعداد زیادی از بزرگسالان دوره‌های زیادی از بلوغ جنسی خویش را در بیرون گذرانده‌اند.^۲

۶-سقط‌جنین

«انقلاب جنسی برای موفقیت خود نیاز به قبح زدایی از سقط‌جنین داشته است؛ زیرا که با این کار وابستگی به کودک را کم داده که موجب تحکیم پیام فمینیسم بود.»^۳

۷-فحشا، قاچاق زنان

در حال کنونی، تجارت دختران و زنان جوان، توسط باندهای قاچاق انسان از سوی نقاط مختلف ایران به اروپا و دیگر مناطق ایران، بعدهای زیادی پیدا کرده است که این تجارت تا به الان به این اندازه پول‌ساز نبوده است و زن در جهان غرب به عنوان کالایی برای تجارت و وسیله‌ای برای تجارت در مطبوعات و رسانه و رقص‌خانه‌ها و محیط‌های سکس، مصرف‌کننده لوازم‌آرایش و وسایل لوکس زندگی و به طور کوتاه، وسیله‌ای برای به دست آوردن ثروت و شهرت است.^۴

۸-بی‌حجابی و نداشتن حیا

«لازمه حضور اجتماعی زن در اسلام داشتن حیا و حجاب است که غالباً در آن حدی که اسلام بیان کرده لازم است اما خودشان این حد و مرز را رعایت نمی‌کردند و اینکه از این حدود اطلاع هم داشتند زیرا به محض عنوان

^۱ حسینی مجرد، بررسی بحران مادری در جهان غرب و تأثیرات آن بر جامعه ایرانی، ص ۱۲۲۶.

^۲ همان.

^۳ همان، ص ۱۲۲۷.

^۴ اشتری، قاچاق زنان، ص ۳۲.

کردن حجاب، روسری‌های خود را مرتب نمودند و این بیانگر بی‌توجهی به دین و اینکه مسئولیت‌های خویش را فراموش نمودند.»^۱

^۱ یزد خواستی، بررسی کیفی فمینیسم رادیکال بر نقش زن در نهاد خانواده و مقایسه آن با تمهیدات اسلام، ص ۱۳۵.

نتیجه‌گیری

در این مقاله به این نتیجه دست می‌یابیم که نظریه‌های فمینیستی ناظر بر آن است که در حال حاضر ایران را مردان نام برده در حال حاضر زنان کنار گذاشته شده‌اند و از مردان نام برده شده است. به این جهت اساس تمام دیدگاه‌های فمینیستی از برابر بودن زن و مرد در تمامی عرصه‌ها از جمله؛ اقتصادی، سیاسی و اجتماعی و... است و آنچه مسلم است نمادپردازی‌ها، ترتیبات ساختاری مشخص شده که در ارتباط با زنان است از فرهنگ به فرهنگ دیگر برابر همدیگر هستند. در حال حاضر غرب بر اثر تأکید کردن فمینیسم بر آزاد بودن جنسی، رواج هم‌جنس‌گرایی، سقط‌جنین و... مشکلات زیادی مانند شکل‌گیری خانواده تک والد و چند والد، بارداری در سنین کودکی، تجاوز به محارم و... در غرب بیداد می‌کند؛ و موجب شده که حیواناتی را برای از بین بردن تنهایی خویش پناه می‌بردند و گاهی مواقع این حیوانات بر فرزندان خود ترجیح می‌دهند بنابراین جهان غرب به علت اثرپذیری از فمینیسم خانواده سه وظیفه اصلی خود را از دست داده است که همان ارضای نیاز جنسی در قالب مشخص، خانواده مرکز تعلیم و تربیت و به عنوان پشتوانه اقتصادی. در حالی که اسلام در ۱۴۰۰ سال پیش زن و مرد را به عنوان تکمیل کننده یکدیگر دانسته و تقوا را عامل برتری معرفی نموده است و بیان کرده است که زن و مرد در جایگاه انسانی برابر در کنار هم ایستاده‌اند و با توجه به این برابری نقش هرکدام را بیان نموده است که از خرابی به دور می‌باشد به طوری که ایران به عنوان یک جامعه اسلامی به ویژه شیعه در حال تلاش است که موازین اسلامی را در جامعه پیاده کند ولی نفوذ اندیشه‌های فمینیستی در برخی از حوزه‌ها غیرقابل انکار است. به علت تبیین نشدن مناسب در مورد دستورات دین و گاهی بر اساس نگاه مردان بر جامعه زنان اعمال شده است و زمینه پذیرفتن برخی از دیدگاه فمینیستی بر زنان ایران فراهم گردیده است.

منابع

*قرآن کریم

- ۱- آریان پور کاشانی، منوچهر، «فرهنگ پیش رو آریان پور»، ج ۲، ناشر: نشر الکترونیکی و اطلاع‌رسانی جهان رایانه امین، چاپ: ششم، ۱۳۷۷.
- ۲- ابن منظور، محمد، «لسان العرب»، نشر: دار صادر، بیروت، ۱۳۶۰.
- ۳- اشتری، «قاچاق زنان، بردگی معاصر»، نشر: میزان، تهران، ۱۳۸۵.
- ۴- استورات میل، «انقیاد زنان»، انتشارات هرمس، تهران، ۱۳۷۹.
- ۵- بهشتی، «تبیین و بررسی نظریه تربیتی فمینیسم و نقد آن از منظر تعلیم و تربیت اسلامی»، ص ۷۳.
- ۶- تقوی دهاقانی، حسین، «آسیب‌شناسی دینی فمینیسم»، بی‌جا، انتشارات موسسه فرهنگی منهج، ۱۳۸۱.
- ۷- حسینی، ابراهیم، «فمینیسم علیه زنان»، ج ۱۷، ناشر: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۷۹.
- ۸- حسینی مجرد، «بررسی بحران مادری در جهان غرب و تأثیرات آن بر جامعه ایرانی»، مجموعه مقالات سومین نشست و اندیشه‌های راهبردی زن و خانواده تهران، پیام عدالت، ۱۳۹۱.
- ۹- رودگر، «تاریخچه نظریات، گرایش‌ها، نقدهای فمینیسم»، نشر: دفتر مطالعات و تحقیقات زنان، تهران، ۱۳۸۸.
- ۱۰- رستمی، «جنسیت، اشتغال و اسلام‌گرایی»، انتشارات جامعه، تهران، ۱۳۷۹.
- ۱۱- روتلیج، «فمینیسم و دانش‌های فمینیستی»، مترجمان: عباس یزدانی، بهروز جندقی، قم، انتشارات دفتر مطالعات و تحقیقات زنان استان قم، ۱۳۸۸.
- ۱۲- صدوق، محمد بن علی، «عیون أخبار الرضا»، تحقیق: مهدی لاجوردی، تهران: نشر جهان، ۱۳۷۸.
- ۱۳- طباطبایی، محمدحسین، «عروه الوثقی»، ج ۲، نشر: دارالتفسیر، چاپ: هشتم، ۱۳۸۷.
- ۱۴- _____، «زن در قرآن»، نشر: دفتر تنظیم و نشر آثار علامه طباطبایی، قم، ۱۳۸۴.
- ۱۵- _____، «المیزان فی تفسیر القرآن»، ترجمه: محمدباقر همدانی، قم، انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۳۷۰.
- ۱۶- عمید، محمد، «فرهنگ عمید»، نشر: امیرکبیر، چاپ: ششم، ۱۳۷۵.
- ۱۷- قاسمی، مرضیه، «بررسی حجاب از دیدگاه قرآن و حدیث»، تهران: هزاره ققنوس، چاپ دوم، ۱۳۸۷ ش.

- ۱۸- کلینی، محمد بن یعقوب، «اصول کافی»، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۸۸ ق.
- ۱۹- مطهری، مرتضی، «مسأله حجاب»، تهران: صدرا، چاپ دهم، ۱۳۶۷ ش.
- ۲۰- مطهری، مرتضی، «نظام حقوق زن در اسلام»، نشر: انتشارات صدرا، تهران، ۱۳۵۷.
- ۲۱- ولیدی، محمد صالح، «نگاهی به فمینیسم»، موسسه فرهنگی طه، معاونت امور اساتید و دروس معارف اسلامی، ۱۳۷۷.
- ۲۲- یزدخواستی، بهجت، «بررسی کیفی فمینیسم رادیکال بر نقش زن در نهاد خانواده و مقایسه آن با تمهیدات اسلام»، جامعه‌شناسی کاربردی، شماره: ۲، ۱۳۹۴.